

Станислав Иванов / Stanislav Ivanov

**СЕКРЕТЕН ДОКЛАД НА ГЛАВНИЯ ПОЛИЦЕЙСКИ
ИНСПЕКТОР КАРАГЕОРГИЕВ ДО МИНИСТЪРА
НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ И НАРОДНОТО ЗДРАВЕ
ОТНОСНО ПРЕСТЪПНОСТТА И ПОЛИЦЕЙСКОТО
НАСИЛИЕ В РАЙОНА НА ГРАД ЯМБОЛ ПРЕЗ 1934 г.**

**The Secret Report of Chief Police Inspector Karageorgiev
to the Minister of Interior and Public Health on Crime
and Police Violence in the Region of the City of Yambol
in 1934**

Abstract: The fight against crime and countermeasures to violence were among the main concerns of the young Bulgarian state after the Liberation in 1878. That is why, already in the first months after 1879, the authorities commenced the creation of a modern police force which would ensure the observance of public order. This paper partially addresses the topics of crime and police violence in the city of Yambol and its surroundings during the second half of 1934 on the basis of the secret report of Chief Police Inspector Karageorgiev to the Minister of Interior Petar Midilev dated 22 September 1934. The aim is to shed more light on the issue of domestic crime and police violence in the region of Yambol in the second quarter of the last century.

Keywords: crime; violence; Yambol; police; inspector; minister.

Борбата с престъпността и противодействието на насилието е една от основните грижи на младата Българска държава след Освобождението. Ето защо още в първите месеци след 1879 г., властите започват изграждането на модерна полиция, която да се грижи за опазването на обществения ред.

В настоящата публикация ще засегнем частично темата за престъпността и полицейското насилие в град Ямбол и околността му през втората половина на 1934 г. въз основа на секретния доклад на полицейския инспектор Карагеоргиев до министъра на вътрешните работи Петър Мидилев от 22 септември 1934 г. Целта ни е да прибавим нови щрихи по въпроса чрез използването на архивни документи (ИДА, ф. 242 К, оп. 2, а.е. 23 – гр. София и ДА, ф. 66 К – гр. Ямбол).

Докладът на главния полицейски инспектор започва с донесение за насилствената смърт на жителя на с. Доброселци (Елховско) Панайот Маринов, причинена най-вероятно от нанесения му побой от двама полицейски слу-

жители от участъка в с. Каяджик, днешното с. Скалица (едно от големите и сравнително благоустроени села в Ямболския край)¹. Служителите са младши полицейски стражар Андон Солаков и колегата му Нанко Нанков – морални и отговорни полицаи според оценката на инспектор Карагеоргиев. Действията на споменатите служители на реда предизвикват силен обществен отзвук сред населението на селата в съседство със с. Каяджик, достигнал до ямболския околийски началник, както и до вътрешния министър. Поради отзвука последният разпорежда на инспектор Карагеоргиев да извърши вътрешна проверка по случая.

Въпреки че през междувоенния период българските власти отделят много средства и усилия, за да реформират и реорганизируют органите на реда (въведени са съвременни методи на обучение на личния състав, модерно законодателство и съвременна материална база), съществуват множество жалби за превишаване на правата на полицейските служители и за нерегламентирано прилагане на груба физическа сила. Не са единични случаите, в които въпросните жалби приключват с налагане на наказания на провинилите се полицаи².

Инспектор Карагеоргиев обаче е привърженик на изпитаните „стари методи“ и се опитва по всякакъв начин да защити двамата служители на реда, като непрекъснато изтъква достойнствата им в своя доклад пред министъра на вътрешните работи Петър Мидилев (министър в кабинета на деветнадесетомайците)³.

Според заключенията му до фаталния инцидент с жителя на с. Доброселци се стигнало след нелепа случайност, а не в резултат на проведените следствени действия по разкриване на серия от тежки престъпления на територията на Елховска околия. Веригата от събития започва с установяването на убийците на Коста Костадинов (жител на околията, безследно изчезнал преди няколко години). Младшите стражари Солаков и Нанков задържат предполагаемите извършители, след което изтръгват от тях (чрез насилие) самопризнания. Въз основа на техните действия са открити тленните останки на изчезналия Костадинов, заровени в изоставен кладенец в село Каяджик⁴. Благодарение на получените самопризнания задържаните са осъдени от ямболския съд на строг тъмничен затвор и излежават присъдите си в град Сливен.

Двамата стражари от участъка в с. Каяджик разкриват и кражба на каиши от вършачката на техен съселянин на стойност 15 000 лв., както и незаконно присвояване на тел от двора на местната кооперация – изключително дръзко престъпление срещу кооперативната собственост⁵. И в този случай показанията на престъпниците са получени чрез насилие – факт, който отново не е взет под внимание от съдебните власти. Успехите на служителите на закона от участъка в с. Каяджик продължават и през следващите месеци на 1934 г. с разкритието на взломна кражба в местната мелница (откъдето са откраднати стяга, динамо и магнит)⁶, както и със залавянето на извършителите на обир в селска къща, от която поради липсата на други ценни вещи е откраднато само едно одеяло.

С това обаче не се изчерпва дългият списък с успехи на стражарите от Каяджик през 1934 г. Солаков и Нанков получават похвали от преките си началници и за разкриването на жестоко убийство на четиринадесетгодишно дете от селото, извършено по особено мъчителен начин. Двамата извършители – баща и син от същото село, забелязват детето да краде круши от двора им и в състояние на афект разбиват черепа му с тежък камък, след което, за да прикрият следите си, хвърлят трупа му в изоставен кладенец. И само благодарение на бързите действия на служителите на закона престъпниците са заловени и изправени пред правосъдието.

Благодарение на добрата работата на въпросните служители на закона редът в селото отново е възстановен и повечето от откраднатите вещи са върнати на законните им собственици.

Нека обаче отново да се върнем към темата за инцидента с П. Маринов, станал причина за разследването на главния инспектор.

През същата, 1934 г. (за съжаление отново не е уточнена конкретната дата) от кооперацията в селото изчезват петнадесет денка плат. Както и при първия случай на кражба от кооперацията, стражарите Солаков и Нанков започват щателно разследване и бързо откриват следите на извършителите. Заедно с тях са заловени и съучастниците им (сред които е и въпросният П. Маринов), изкупили от престъпниците крадените вещи. Заподозрените 11 лица са задържани под стража в участъка в продължение на няколко дни, през които са разпитвани с побой и насилие (с помощта на бичове и други помощни средства). След приключване на „следствените“ действия, на 11 септември 1934 г. заподозрените са транспортирани с каруци до участъка в град Ямбол. За съжаление обаче, в същия ден се излива проливен дъжд и 70-годишният П. Маринов настива, вследствие на което здравословното му състояние рязко се влошава. Въпреки положените в ямболската болница грижи той умира три дни по-късно. След оплакване от близките му околийският управител в Ямбол нарежда на директора на болницата д-р Маринов и на подчинените му да извършат аутопсия, която да установи причините за смъртта на възрастния мъж.

Заключението на комисията, извършила аутопсията, категорично посочва като основна причина за смъртта настъпилата остра дихателна инфекция, която провокира сърдечен пристъп. След като получава експертизата на лекарите от ямболската болница, околийският управител нарежда незабавно да бъдат задържани и разпитани двамата младши стражари Нанков и Солаков, след което да бъдат предадени на съдия-следователя Милко Ковачев, който да ги изправи пред съда⁷.

В заключителните редове на първата част от доклада си инспектор Карагеоргиев отново прави опит да оправдае действията на двамата стражари с тежката криминогенна обстановка в околията и с политическата линия на правителството на деветнадесетомайците, стремящо се да въведе стабилен ред и законност в страната.

Според него двамата полицаи трябва да бъдат оправдани, защото са превишили правомощията си не за собствено благодетелстване, а за да разкрият нарушителите на закона и за да запазят реда в селото. В допълнение към това инспекторът прибавя и молбата на 180 жители на селото до министъра, да не се уволняват дисциплинарно обвиняемите Солаков и Нанков, които се радват на уважението на мнозинството от селяните си заради постигнатите значителни резултати в борбата с битовата престъпност.

Интерес за нас представлява и втората част от доклада на инспектор Карагеоргиев, визираща криминогенната обстановка в Ямболска и Елховска околия (впоследствие територията на бъдещия Ямболски окръг). Трябва да отбележим тенденциозното отношение и липсата на обективност от страна на инспектора при изясняване на фактите, защото в описанието му преобладават експресивните определения и преекспонирането на характерните за цялата страна престъпни деяния. Така например по думите на инспектор Карагеоргиев нивата на престъпността в България са най-високи именно в Ямболска околия. При това в околията „процъфтява“ не само битовата, но и организираната престъпност, а „гангстерският елемент“ се чувства недосегаем и действа брутално и безцеремонно дори към органите на реда. Според служителя на закона основната причина за това се крие в обстоятелството, че голяма част от пълнолетните жители на околията живеят в конкубинат, без сключен законен брак и без спазване на семейните ценности на българина.

Констатациите на инспектор Карагеоргиев обаче ярко контрастират със статистическите сведения на държавните органи. Данните от проведеното преброяване на населението през 1934 г. категорично опровергават заключенията му.

В статистическия годишник от 1934 г. е упоменато, че в Ямболска околия живеят общо 99 811 души (25 125 души в града и 74 686 в селата). През годината са сключени общо 180 брака в града и 713 в селата, в процентно съотношение на 1000 души от населението – 7,2 и 9,5%. Не по-различни са данните за бракосъчетанията и в другите околии на Бургаска област – 8,5 и 8,8% за Айтос и селата, 7,4 и 9,3% за Бургас и за селата около него. Сходно е съотношението и в по-далечните региони на страната – за Габрово тези цифри са съответно 9,9 и 10,6% , а за Варна – 8,7 и 10,5 % за околните села според „Статистика на движението на населението през 1936 г.“⁸. Тоест твърдението за масова практика на незаконно съжителство в Ямболско не отговаря на истината.

Обвиненията на инспектора обаче не спират дотук. Според него мнозинството от жителите на околията са привърженици на анархизма и комунизма, което автоматично ги превръща в заклетии престъпници и борци против законния ред. За да подкрепи тезата си, Карагеоргиев прави кратка ретроспекция, с която припомня на министъра действията на неговите предшественици по „Ямболския случай“. Без да навлиза в детайлни подробности, той само фиксира фактите, от които (според него) става ясно, че няколко години подред действията на полицията срещат силното противодействие на местните „гангсте-

ри“, които с подкупи, шантаж или интриги успяват да избегнат справедливото наказание за престъпленията си. Като илюстрация за безсилието на държавата инспекторът посочва и обстоятелството, че само за една година на поста на околийския управител в Ямбол се сменят шест души. Съответно усещайки безпомощността на властите, организираната престъпност в Ямбол прави опити да се срасне с държавата, като овладее местните институции. Почти ежедневно околийските власти са притискани да назначават близки до гангстерите бирници, горски, секретари и други служители, за да защитават користните им интереси. Упражняван е и натиск върху почтените адвокати от града, за да не поемат защитата на определени обвиняеми, които не служат на „гангстерските елементи“. И макар че малкото останали честни жители в околията редовно изпращат жалби до централната власт за произвола на престъпните елементи, гангстерите винаги успяват да се спасят от наказание.

В заключението си полицейският служител настоява пред министъра, правителството да назначи на поста на околийския управител в Ямбол патриот, който не е родом от града и който безкомпромисно ще се разправи с анархията и престъпността – както го направи преди време бившият съдия и запасен офицер Иван Джуджев (родом от Панагюрище). Същият само за няколко месеца след назначението си прогонва от центъра на града жриците на любовта и ограничава битовата престъпност. След като успява да редуцира аморалните прояви и джебчийството, Джуджев насочва вниманието си и към „гангстерските елементи“. Те обаче също не бездействат и подават множество жалби до централните власти, с които се опитват всячески да оклеветят околийския управител и съдействащите му съдебни и полицейски служители в борбата с престъпността.

Най-много доноси са подадени срещу прословутия полицейския агент Ив. Дерменджиев, който с умелите си действия разкрива над 50 крупни кражби и други тежки престъпления на „гангстерите“⁹. Поради лични причини обаче околийският управител Джуджев подава оставка и отпътува за родното си Панагюрище, оставяйки Ямбол отново в ръцете на „гангстерите“.

В края на доклада си инспектор Карагеоргиев повторно отправя апел към министъра на вътрешните работи и народното здраве да назначи подходящ заместник на Джуджев, който да притежава твърд характер и да води смело борбата с престъпните елементи в града и селата. Според него правителството не трябва по никакъв начин да се поддава на ласкателствата на гангстерите, които лобират пред високопоставени чиновници в София за кандидатурата на запасния поручик Георги Русев – техен съмишленик и приятел¹⁰.

За съжаление, не разполагаме с други доклади на инспектор Карагеоргиев за развой на борбата на властта с „гангстерските елементи“. От докладите на ямболските му колеги до Министерството на вътрешните работи и народното здраве узнаваме, че обстановката в града след четири години е сравнително спокойна и всички подозрителни лица се намират под контрола на полицията¹¹.

Малко по-различна обаче е ситуацията в споменатото село с. Скалица (преименувано след 1934 г.), където отново властва битовата престъпност. Красноречиво доказателство за това е фактът, че на 20 януари 1944 г. неизвестни лица проникват в сградата на местното училище и ограбват част от служебното имущество. Дръзкото престъпление ангажира вниманието на околийското управление в Ямбол, защото кражбата от „храма на просветата“ предизвиква широк отзвук сред жителите на Скалица и околните села. Ето защо със случая се заема лично помощник-околийският управител Ст. Хаджиев, който без да губи време, изпраща нареждане до служителите в местния полицейски участък (нямаме сведения дали стражарите Нанков и Солаков продължават да изпълняват службата си) да му докладват подробно за хода на следствието¹². Служителите на реда в селото реагират незабавно. Началникът на полицейския участък в с. Скалица Петър Янков незабавно се среща с директора на местното училище, от когото узнава повече подробности по случая.

На 20 януари 1944 г. в училището е проведена забава с младежи от съседното село Овчи кладенец. След приключването на тържеството гостите и домакините напускат сградата, като заключват входа ѝ. Късно през нощта обаче неизвестни лица проникват с взлом в театралния салон на училището и присвояват част от реквизита (две завеси, пет парчета плат, използвани за декор, три драперии и малко шкафче) на любителската трупа¹³.

През следващите седмици служителите на реда последователно снемат показания и извършват обиски в домовете на всички подозрителни лица от Овчи кладенец и Скалица.

На 1 февруари са претърсени домовете на Боню Ваков, Димитър Арнаудов, Желю Ваков и Коста Стоянов от с. Овчи кладенец, но за съжаление на разследващите, не са открити улики. Обиските продължават и на следващия ден, когато стражарите обискират жилищата на Атанас Койчев, Георги Велев и Димитър Димчев от Скалица, но отново не откриват следи от крадените вещи¹⁴.

Временните неуспехи не отчайват полицаите и разследването тръгва в друга посока. От разговорите с жителите на Скалица П. Янков узнава, че десет дни след кражбата в селото пристига непознат младеж от Тополовград, който наема каруца, с която изнася подозрителен товар – нарушавайки установения полицейски час.

Янков незабавно информира колегите си от Ямбол, които се обръщат за съдействие към околийското управление в Елхово (през този период Тополовград е общински център в Елховска околия). Стражарите от Тополовград идентифицират заподозрения (Тодор Гаванозов, жител на Тополовград, 18-годишен, българин по народност, източноправославен, по занятие земеделец) и го подлагат на разпит. Младежът потвърждава факта, че на 30 януари посещава село Скалица и отсяда в дома на Ангел Желев. На следващия ден наема каруца, в която натоварва плява от стопанството на Диню Марков и потегля обратно за Тополовград. Но той категорично отрича да е замесен в престъплението, в

което го подозират. Полицейските служители се усъмняват във версията му и извършват обиск в дома му, при който откриват в двора на къщата му споменатата каруца, натоварена с плява, но не и откраднатите вещи от училището в Скалица. Няколко дни по-късно тополовградските полицейски власти уведомяват колегите си от Ямбол за споменатите обстоятелства и освобождават от подозрение Тодор Гаванозов поради липса на доказателства. Скоро след това разследването на кражбата в училището на с. Скалица е прекратено поради липса на улики и доказателства¹⁵.

В заключение ще отбележим, че криминогенната обстановка в Ямболска околия не се отличава коренно от тази в другите райони на страната. Служителите на реда в селата (и по конкретно в село Скалица) изпълняват съвместно дълга си и разкриват множество престъпления, но понякога това става с употреба на непозволен от закона средства.

Твърденията на полицейския инспектор Карагеоргиев за наличието на „гангстерски елементи“ и мощна организирана престъпност обаче са твърде преувеличени и субективни. Доказателство за това са докладите на колегите му от полицейското управление в града няколко години по-късно.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

¹ Демирева, В. Скалица. Исторически страници. Ямбол, 2014, с. 70.

² Централен държавен архив (ЦДА), ф. 242 К, оп. 3, а.е. 23, л. 1.

³ Ангелова, Й. и др. Български Държавни институции (1879–1986). София, 1987, с. 324.

⁴ ЦДА, ф. 242 К, оп. 3, а.е. 23, л. 1.

⁵ ЦДА, ф. 242 К, оп. 3, а.е. 23, л. 1.

⁶ ЦДА, ф. 242 К, оп. 3, а.е. 23, л. 1+гръб.

⁷ ДА, ф. 242 К, оп. 3, а.е. 23, л. 2.

⁸ Статистика на движението на населението през 1936 г. Женитби, бракоразводи, раждания, умирация и причини на умираанията в градовете. София, 1938, с. 54; с. 58.

⁹ ЦДА, ф. 242 К, оп. 3, а.е. 23, л. 2 + гръб.

¹⁰ ЦДА, ф. 242 К, оп. 3, а.е. 23, л. 3.

¹¹ Ненов, Б. Ямболските страсти – някога и вчера. Ямбол, 2007, с.113.

¹² Държавен архив – Ямбол (ДА-Я), ф. 66К, оп. 1, а.е. 65, л.1.

¹³ ДА-Я, ф. 66 К, оп. 1, а.е. 65, л.3+гръб.

¹⁴ ДА-Я, ф. 66 К, оп. 1, а.е. 65, л. 4–5.

¹⁵ ДА-Я, ф. 66 К, оп. 1, а.е. 65, л. 10.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Архивни източници:

ДА-Я, ф. 66 К, оп. 1 [DA-Ya., f. 66K, op. 1].

ЦДА, ф. 242 К, оп. 3, а.е. 23 [CDA, f. 242K, op. 3, а.е. 23].

Литература:

Ангелова, Й. и др. Български Държавни институции (1879–1986). София, 1987. [Angelova, J. i dr. Balgarski Darzhavni institutsii (1879–1986). Sofia, 1987].

Демирева, В. Скалица. Исторически страници. Ямбол, 2014. [Demireva, V. Skalitsa. Istoricheski stranitsi. Yambol, 2014].

Статистика на движението на населението през 1936 г. Женитби, бракоразводи, раждания, умирения и причини на умиренията в градовете. София, 1938. [Statistika na dvizhenieto na naselenieto prez 1936 g. Zhenitbi, brakorazvodi, razhdaniia, umiraniia i prichini na umiraniata v gradovete. Sofia, 1938 g.].

Ненов, Б. Ямболските страсти – някога и вчера. Ямбол, 2007. [Nenov, B. Yambolskite strasti-niakoga i vchera. Yambol, 2007].

СЪКРАЩЕНИЯ / ABBREVIATIONS

ДА – Държавен архив – Ямбол

ЦДА – Централен държавен архив, София.